

Anmeldelser

Thomas Pallesen, *Den vellykkede kommunalreform og decentraliseringen af den politiske magt i Danmark*, Magtudredningen, Århus: Aarhus Universitetsforlag, 2003, 150 s., kr. 148,00.

Den danske velfærdsstat er som bekendt en af de mest decentraliserede i den vestlige verden med en markant udlægning af ansvar og kompetence til kommuner og amter. En udvikling, der primært startede med inddelingsreformen i 1970 og efterfølgende implementering med den kommunalreform, der fulgte. Thomas Pallesens bog om denne kommunalreform og den decentraliserede politiske magt i Danmark er derfor et særdeles aktuelt indlæg i relation til de overvejelser, der for tiden foregår om den fremtidige decentrale struktur i Danmark. Spørgsmålet om, hvorvidt den allerede gennemførte kommunalreform blev en succes, afhænger naturligvis af, hvordan succeskriteriet fastlægges. I bogen defineres det som et spørgsmål om, hvorvidt reformen resulterede i større kommunal forskellighed og om, hvorvidt partipolitik er blevet mere afgørende for den måde, kommunerne udformer deres politik på. En definition, der dog kan sættes spørgsmålstejn ved. Bogens hovedemne er en nærmere undersøgelse af, hvorvidt der er variation i kommunernes politik på områder, hvor de reelt har mulighed for selv at bestemme, dvs. på områder med en relativ stor uafhængighedsgrad af statsmagten. Analysen gennemføres ved hjælp af aktuel forskning og relevant statistisk materiale.

Sammenhængen mellem stor frihed og variation i politikken er temaet i kapitel 2, og konklusionen viser, at der for eksempel ikke er den store sammenhæng mellem partipolitik og sammensætningen af den kommunale service med små variationer afhængig af de enkelte områder, hvorimod stærke vælger- og producentinteresser i større udstrækning påvirker det kommunalpolitiske råderum.

I kapitel 3 analyseres konsekvenserne af byrdefordelingsreformen, specifikt overgangen fra refusioner til bloktilskud på udvalgte områder, veje, folkeskoler, biblioteker, børnepasning og ældreområdet. En naturlig konklusion vil her være, at omlægningen til generelle tilskud og dermed større grad af autonomi til de enkelte kommuner og amter ville give en variation i velfærdsydelsesternes fordeling afhængig af de lokale forhold. Resultatet er imidlertid, at omlægningen kun har haft begrænsede konsekvenser. Analysen viser derimod, at på områder, hvor der er meget stærke vælger- og producentfokusering, for eksempel på børne- og ældreområder, sker der ikke de store variationer, hvorimod der på områder, som ikke har den samme centrale bevågenhed, for eksempel veje og biblioteker i større udstrækning sker en regulering af udgiftsniveauet. I bogen udlægges det positivt, at der er overensstemmelse mellem de offentlige udgifter og vælgerne holdninger. Man kunne dog med rette stille sig selv det spørgsmål, hvorvidt denne konklusion ud fra en overordnet samfundsmæssig betragtning altid er den optimale. Man kan samtidig stille sig selv det spørgsmål, hvorvidt der ud fra det statistiske materiale er muligt at opstille en forklaringsmodel, som dækker alle faktorer.

I kapitel 4 koncentrerer analysen sig om kommunernes anbringelse af børn og unge uden for hjemmet. Det er et område, som er karakteriseret ved en central regulering, og også her undersøges det, hvilke faktorer der måtte påvirke en eventuel variation i kommunernes praksis. I de fleste henseender er det ikke muligt at drage en klar konklusion, men det viser sig, at i de borgerligt ledede kommuner har delegation af beslutningskompetencen haft en rimelig selvstændig betydning på anbringelsesfrekvensen. En nærmere forklaring herpå fremgår dog ikke.

I det afsluttende kapitel reflekteres der over den allerede gennemførte kommunalreform, hvor konklusionen er, at den faktisk har været særdeles vellykket. Decentraliseringen har ikke betydet de store variationer i den kommunale opgaveløsning, men det er bogens konklusion, at reformen samlet set har medført, at prioriteringen af opgaverne i den offentlige sektor i højere grad er kommet i overensstemmelse med vælgeres præferencer.

Spørgsmålet om, hvorvidt der ligeledes med succes kan gennemføres en ny kommunalreform, er forfatteren derimod mere skeptisk overfor. Der sættes spørgsmålstegn ved, hvorvidt større kommuner er mere effektive end mindre, uden at grundlaget for denne konklusion dog virker umiddelbart overbevisende.

Bogens analyser er spændende og tankevækkende. Uanset den videnskabelige indfaldsvinkel har forfatteren formået at fastholde et sprog, der også appellerer til læsere uden for universitetsverdenen. Bogen giver ikke svar på alle spørgsmål, men den er med til at give et nuanceret billede af den danske model med en delt ansvars- og kompetencefordeling mellem det decentrale og centrale niveau og dermed også et bidrag til forklaring på, at det lokale demokrati rimelig succesfuldt har kunnet administrere en stadig større og vigtigere rolle, hvilket også må forventes at blive tilfældet uanset graden af implementering af strukturkommissionens forslag.

Erik Ravn
Aalborg Kommune
Skole- og Kulturforvaltningen

Carsten Bagge Laustsen og Jacob Dahl Rendtorff (red.), *Ondskabens banalitet – Om Hannah Arendts "Eichmann i Jerusalem"*, København: Museum Tusulanums Forlag, 2002, 320 s., kr. 248,00.

Eichmann in Jerusalem var Hannah Arendts rapport fra retssagen i Israel. Arendts Eichmann var frygtindgydende "normal" – et mappedyr, der hverken var specielt fanatisk, antisemitisk eller følelseskold. Han fulgte sine ordrer og var kun optaget af professionelt avancement. Hans brist var hverken sadisme eller den "villedede" ondskab, som Arendt i *The Origins of Totalitarianism* tilskrev den nazistiske elite, der som rodløse masse mennesker troede, at alt var tilladt. Selv om Eichmanns handlinger var forfærdende, var hans egen interesseløse ondskab *tankeløst* "banal". Arendt ville forstå denne specifikt moderne tankeløshed, som var særligt udbredt i totalitære samfund, hvor rummet mellem mennesker, der gør det muligt for os at forestille os andres synspunkter, bryder sammen. Bogen tematiserer det

ondes problem med udgangspunkt i Arendt og hændelserne i det tidligere Jugoslavien. Almindelige samfundsvidenskabelige teorier har kun lidt at sige om den irrationelle barbarisme, der fra den ene dag til den anden fik naboer til at slå hinanden ihjel og soldater til at voldtage og lemlæste. For forfatterne nødvendiggør ondskabsfænomenet filosofisk-sociologiske tilgange, der opererer på mikroniveau, rummer et etisk element og beskæftiger sig med subjektets konstitution og dømmekraft: Hvordan kan der tilskrives ansvar til mennesker som Eichmann, der blot gjorde deres "pligt" i et nazistisk samfund?

Introduktionen og indledningskapitlet indsætter bogen i værkkonteksten og receptionshistorien omkring totalitarisme-temaerne, men diskuterer også dens relevans under andre omstændigheder, hvor tankeløs konformisme kan føre til mindre drastisk ondskab, såsom racisme og umenneskelige bureaukratiske procedurer. I gennemgangen af Arendts teoretiske kategorier savnes der sans for nuancer, det mærkes at teksten er skrevet af to personer, og der er en del slapt formulerede eller forkerte passager. Arendt bliver (p. 37) fortalt for et deliberations-demokratiske samfund, selv om hun sjældent talte om demokrati og slet ikke mente, at alle havde evner til politik. *Vita activa* kaldes "en skrøbelig institution" og "et diskursivt givet univers" (p. 38), men for Arendt betyder begrebet den fænomenologiske treenighed af arbejde, værk og handling, hvoraf kun den sidste var delvist diskursiv. Det hedder (p. 48-49) at menneskene vælger "hvordan det vil fremtræde i verden", men for Arendt er det omgivelsernes bedømmelse, der *bagefter* tilskriver mening og fortæller os, hvem vi er, når vi giver os i kast med den blinde handling. Englænderen Paine, der godt nok kendte Jefferson, omtales som en amerikansk *Founding Father* (p. 46).

Heldigvis er det første kapitel (Christian Rostbøl) en fremragende fremstilling af Arendts politiske tænkning med særlig henblik på totalitarismeerfaringen, et perspektiv, der paradoksalt nok underbelyses i indledningen, hvor Arendt lidt gammeldags ses som en Hellas-nostalgisk forløber for Jürgen Habermas. Rostbøls kapitel fremhæver det oversete rets- og rettighedsteoretiske element hos Arendt og sammenhængen mellem borgerskab, pluralitet og konstitutionel *world-building*. Anders Ramsays kapitel demonstrerer lidt mekanisk visse paralleller mellem Arendts analyser og Adornos arbejde om den autoritære personlighed (Arendt kunne ikke døje Adorno). Også Carsten Bagge Laustsen kredser om psykoanalytiske fortolkninger, denne gang via Lacan og Žižek. Hans to kapitler er bogens mest originale.

I sit første bidrag problematiserer Laustsen Arendts banalitetstese: Eichmann havde træk, der modsat Arendts diagnose netop tyder på sadisme – ret forstået. Han var ikke *kun* tankeløs. Sadisme er for Laustsen ikke enkelte afvigeres sygelige trang til at gøre ondt, men en ideologisk struktureret vilje til ondskab, der så at sige udøves uselvvisk, *for en anden*. Nydelsen består primært i at instrumentalisere sig selv som objekt for (og formidler af) førerens begær, som det hedder med Lacan. Sadisten gør sig selv til slave (for den Anden) og herre (over sit offer) på samme tid. Uanset om sadisme fortolkes med Lacan, Žižek eller Adorno, fokuserer disse teorier, deres metodiske begrænsninger ufortalte, på noget grundlæggende: Ondskab som udøvet på vegne af noget andet, nemlig en grænseoverskridende, symbolsk struktureret orden og bestemte karismatiske figurer, der inkarnerer den (Hit-

ler, Milosevic). Denne *ideologiske* karakter forklarer både det uforsonligt systematiske i volden (i en højere sags tjeneste) og deres sociale irrationalitet.

Laustsen kunne have læst mere med Arendt mod Arendt. Trods hendes afsky for psykoanalyse er der paralleller mellem Lacans teori om subjektet, der aldrig er herre i eget hus (p. 129), og hendes analyse af det moderne subjekts fremmedgørelse – ikke fra sig selv, men fra verden (*worldlessness*). Som hos Lacan er problemet ikke, at mennesker ikke er sig selv, men at deres subjekter løber fuldt af det forkerte. Hos Arendt er fænomenet snævert forbundet netop med et særligt ideologibegreb, en bredere teori om totalitarisme, der måske kunne sige noget om sadismens sociale forudsætninger. Underligt nok var Eichmann ikke et af hendes eksempler – hun påstod at Eichmann ikke var ideologisk præget. Men når Arendt lavede et *Kehre* var det altid dialektisk. Så hvor er *Origins of Totalitarianism* i *Eichmann*?

Laustsens andet bidrag analyser Eichmann's perverterede "kantianisme" – ønsket om altid at handle efter det kategoriske imperativ (som han citerede i retten!), når han ophævede Førerens ord til sit livs lov. Det vigtige i Kantiansk pligtetik er ikke non-kontradiktion og regelfølge ("der er ingen som sadisten, der præcist ved, hvad hans pligt er" (p. 171)), men det kritiske og regelunderminerende: Pligten til at tænke over, *hvad* der er vores pligt. Artiklen når en konklusion, der ligner Arendts, om den *bevidst* tankeløses ansvar. Selv under moralsk unormale omstændigheder kan vi vælge at tænke.

Jacob Dahl Rendtorffs bidrag er bogens svageste. Det tager udgangspunkt i et begreb om moralsk blindhed, der uden nærmere angivelse tilskrives Arendt. Kapitellet springer parafraserende fra Arendt til Sartre og fra lejrenes medicinske forsøg til Milgrams autoritetseksperiment. Arendt sammenblandes med andre positioner der "ligner", og der mangler et klart argument. Øyvind Larsen diskuterer embedsmænds stilling i et demokrati og begrænsningerne i en fænomenologisk etik, der kommer til kort, når den sociale meningskontekst er moralsk deformeret. Løsningerne er ikke nye – henvisninger til Habermas og en kritisk offentlighed. Men for Arendt var det kun alt for nemt at skabe en konsensus, og dømmekraften var særligt nødvendig, når der netop *ikke* var en offentlighed at appellere til. Endelig diskuterer Johan Vetlesen i et glimrende kapitel det bosniske folkemord med henblik på betydningen af menneskets skrøbelige evne til empati. Kapitellet kritiserer sønderlemmende Vestens "upartiske" holdning til det, der konstrueredes som en etnisk konflikt snarere end et ensidigt folkemord.

Afslutningskapitlet reflekterer helt i Arendts ånd over vanskeligheden ved dels at *huske* Holocaust som både noget unikt og som en almen lære om moderne politiske vilkår, dels ved at balancere mellem dets traumatiske "privathed" for de få, der var der og overlevede, og risikoen for at fortrænge en fælleseuropæisk erfaring. Forfatterne peger her på Arendts analyse, opdateret af Giorgio Agamben, af "det nøgne menneske" – muselmændenes industrielt behandlede kroppe, der gradvist fik frataget enhver status og til sidst frarøvedes en personlig død i massegraven. Denne *Homo Sacer* genfindes i mindre målestok i interneringslejre i Stillehavet og blandt navnløse bådflygtninge på vej til Sydeuropas kyster.

For Arendt forudsatte medmenneskelighed, at man havde en sikker borgerstatus. Forfatterne taler heroverfor, og med problematisk henvisning til Arendt,

om at også "flygtningen, den statsløse eller nomaden" har en rettighedsmæssig status "som grundlæggende politiske væsener" (pp. 307, 308). Men for Arendt er både rettigheder og politisk handleevne – muligheden for at blive taget alvorlig som borger – først muligt indenfor de kunstige og skrøbelige politiske fællesskaber, som vi kalder stater. Hun ville anse et kosmopolitisk verdensborgerskabsbegreb som naivt, ligesom den menneskeretsideologi, der led skibbrud med verdenskrigene

Antologien er ligesom Arendts værk udspændt mellem to aspekter af det politiske. Det første er den "revolutionære" etik – Laustsens forpligtelse til at tænke kritisk over enhver norm, eller "to think what we are doing" som Arendt kaldte det. Men hun var mere pessimistisk om, hvad fri tænkning kunne udrette. Et andet aspekt (jf. Rostbøls bidrag) var vigtigere, nemlig politiske rum, der ikke baseres på stadige (mentale) revolutioner, men på institutioner, der indstiftes og beskyttes i tiden, og hvor indenfor det trods alt er nemmere at tænke.

Per Mouritsen
Institut for Statskundskab
Aarhus Universitet

Jens Blom-Hansen, *Subsidiaritetsprincippet vendt på hovedet? EU's strukturpolitik og Danmark*, Århus: Magtudredningen, 2003, 188 s., kr. 85,00.

Magtudredningen behandler EU i flere af sine analyser. I denne publikation er fokus på forvaltningen af subsidiaritetsprincippet inden for EU's regionalpolitik – den såkaldte strukturpolitik. Jens Blom Hansen (JBH) undersøger, hvordan "princippet om at beslutninger skal træffes på lavest mulige niveau" (p. 9) forvaltes inden for EU's strukturpolitik. Hypotesen er, at der sker en "sammenblanding af opgaver og finansiering på tværs af niveauerne" (p. 11) – regioner, stat og EU. Men dermed synes JBH allerede i udgangspunktet at sparke åbne døre ind, idet EU's strukturpolitik bygger på et partnerskabsprincip, som omfatter alle tre niveauer.

JBH undersøger ikke kun subsidiaritet, men også additionalitet (at EU's støtte "ikke må erstatte medlemsstaternes egne udgifter" (p. 22)). Det betragtes således som mangel på additionalitet, at de dominerende EU-programmer i Danmark Mål 2 og Mål 3 overlapper den danske regionalpolitik. Begge vil afhjælpe regionale uligheder og fremme regional udvikling (p.40; p.52). Men indfrielse af additionaliteten fordrer ikke en opfindelse af nye spændende målsætninger. Derimod stiller det et krav om udvikling af nye metoder og projektideer (jf. også pp. 73-74).

JBH's søger at vise, at der er problemer med såvel subsidiariteten som additionaliteten gennem et selvstændigt og kompetent gennemført case studie. Her sammenlignes et byfornyelsesprojekt i Århus til 90 millioner kr. med andre sammenlignelige byprojekter. Det konkluderes, at byprojektet formentlig ville være blevet gennemført uden EU-støtte (p. 71). Derved overtrædes additionaliteten, og målsætningen bag subsidiaritets-princippet "om en klar opgavefordeling mellem EU og medlemsstaterne [bliver] ikke ... indfriet" (p. 71).

Casen forekommer dog ikke at være velvalgt. Den befinder sig i udkanten af EU's strukturpolitik og er en del af fællesskabsinitiativet Urban, hvor Kommissionen rent undtagelsesvis har udstrakte magtbeføjelser. Dertil kommer, at selv en velvalgt case ville være for lidt til at dække et så omfattende og komplekst område med. Andres undersøgelser af et begrænset udsnit af EU's regionalpolitik – Mål 4 og Urban-programmet – peger dog også på, at andre områder af strukturpolitikken har problemer med additionaliteten (p. 74). Men denne konklusion kræver ifølge JBH yderligere analyser (p. 74).

JBH konkluderer, at den manglende indfrielse af subsidiaritetsprincippet kun kan forsvares, hvis politikken fører til påviselige gevinster (p. 77). Men der er ingen "klar gevinst" (pp. 76-77) ved strukturpolitikken, hverken institutionelt, politisk eller økonomisk. Den vigtigste konsekvens af politikken har været en "bureaukratisering af beslutningsprocessen" (p. 76). Disse (alt for) stærke konklusioner betegnes meget dækkende som værende "af spekulativ karakter" (p. 74) og er ifølge JBH selv alene baseret på den ene case (p. 74).

Det er også et problem, at JBH ser bort fra det, man normalt forstår ved de økonomiske gevinster ved EU's strukturpolitik: udjævningen af den økonomiske ulighed. Han diskuterer derfor slet ikke, hvorvidt EU's strukturpolitik har ført til en reel udjævning og omfordeling mellem stærke og svage regioner i Danmark.

JBH undlader endvidere at stille det oplagte spørgsmål: hvem er skyld i "bureaukratiseringen"? EU, staterne, regionerne eller en blanding? Og han gør tillige overraskende lidt ud af det, jeg ser som et helt centralt spørgsmål for en magtudredning: Hvem har magten i EU's strukturpolitik? Han fastslår dog i kapitel 3, at medlemsstaterne har magten over langt de fleste strukturmidler, og at Kommissionens magt svækkes over tid. Men det diskuteres ikke, hvilke konsekvenser det har for subsidiariteten! Og JBH forholder sig heller ikke til det centrale spørgsmål om magtfordelingen i strukturpolitikken i Danmark mellem staten og amterne. Fokus er på EU og Danmark som helhed.

JBH diskuterer heller ikke, om det overhovedet er muligt at føre en europæisk strukturpolitik, der respekterer subsidiariteten. Det er i mine øjne umuligt, fordi EU, staten og kommuner inden for strukturpolitikken nødvendigvis må være tæt sammenfiltret. I sin yderste konsekvens betyder JBH's fortolkning af subsidiaritetsprincippet derfor, at EU hverken bør have en regionalpolitik eller blande sig i den nationale regionalpolitik.

Strukturpolitikken egner sig kort sagt ikke til en diskussion af subsidiaritetsprincippet. Det ville være mere oplagt at analysere områder, hvor Kommissionen i det mindste tilsyneladende har reel magt over nationalstaterne, som eksempelvis Kommissionens regulering af statsstøtte. Men JBH har uvist hvorfor valgt et område, hvor en mere dækkende bogtitel vil have været: "Kommissionens magtesløshed inden for strukturpolitikken".

Poul Thøis Madsen
Europæiske Studier
Aalborg Universitet

Per Janson, *Den huvudlösa idén – Medborgarlön, välfärdspolitik och en blockerat debatt*, Lund: Arkiv Förlag, 2003, 192 s., sv. kr. 149,00.

Borgerløn (*basic income*) eller, som de kalder det på svensk, *medborgarlön*, har med Per Jansons nyligt forsvarede statskundskabsdisputats i Lund fået en flot præsentation på den samfundsvidenskabelige scene i Sverige og mere bredt i Norden. Afhandlingen har karakter af et pionerarbejde, fordi man her for første gang bliver præsenteret for en afhandling, der på en gang præsenterer borgerlønsideen i bred forstand og samtidig benytter centrale teoretiske forståelsesrammer inden for den statskundskabsmæssige policy-litteratur til at forstå denne ides politiske liv.

Janson definerer indledningvis borgerlønsbegrebet (p. 9) som et statsligt bidrag, som gives til alle samfundsborgere uanset indkomst- eller behovsprøvning. Udgangspunktet for problemformuleringen er modsætningen mellem en relativ bred international akademisk interesse for borgerlønsideen sammenholdt med en svag politik interesse for ideen specielt i Sverige. I Sverige har ideen kun været støttet af Miljøpartiet og politiske smågrupper og spredte opinionsdannere, hvorfor den aldrig har været bragt op på den politiske dagsorden og underkastet en grundig debat. Per Jansons problemformulering er derfor: Hvorfor er borgerløn ikke blevet set som et seriøst alternativ på den politiske dagsorden, når der kan fremsættes vægtige argumenter for, at ideen både kan retfærdiggøres normativt og vises at være empirisk mulig?

På det normative plan mener Janson, at borgerløn kan retfærdiggøres ud fra to helt forskellige perspektiver. I det ene går man ud fra, at alle i et samfund har ret til en del af samfundets ressourcer, såkaldte eksterne ressourcer. Eksterne ressourcer er de ressourcer, som alle individer behøver for at gennemføre deres livsplaner. Dette perspektiv har i de senere års internationale borgerlønsdebat især været repræsenteret af den belgiske filosof Phillipe van Parijs, hvis teori Janson diskuterer. I det andet perspektiv går man ud fra, at alle mennesker har ret til en vis indkomst eller til at få sine basale behov tilfredsstillet. Denne behovsbaserede humanistiske opfattelse er ikke så udviklet filosofisk, hvorfor den ikke vies samme opmærksomhed som den første.

Over for disse to væsentligste moralske præmisser for borgerlønsideen, stiller Per Janson så det væsentligste modargument mod borgerløn, reciprocitetsprincippet (p. 88). Reciprocitet bliver ofte forstået således, at hvis man har ret til at nyde forskellige velfærdsydelser fra staten, har man, hvis man er i stand til det, også pligt til at bidrage med noget til samfundet. Dette bidrag kan være af forskellig art, men ofte forstås det som værende lønarbejde. Spørgsmålet for Janson er nu, hvilket af de to grundprincipper der bør veje tungest, retten til at få del i samfundets ressourcer eller pligten til at yde noget til gengæld for det, man får af samfundet. Janson plæderer her for, at reciprocitetsprincippet må vige, hvis det knyttes til lønarbejdet, fordi det så er inkonsekvent. For det første kan det kun iværksættes over for de fattige, for det andet findes der mange rettigheder, hvor man ikke anvender reciprocitetsprincippet (for eksempel stemmeretten), eller det forstås på andre måder (for eksempel retten til uddannelse og sygdomsbehandling, hvor pligten er en skattepligt).

Men selv om Janson overbevisende argumenterer for, at borgerløn kan betragtes som et godt forslag, dvs. et forslag, der både er normativt retfærdigt og empirisk muligt, er det jo af forskellige grunde ikke sikkert, at det kommer på den politiske dagsorden og bliver gennemført.

Her bruger Janson det teoretiske begrebsapparat, der er udviklet inden for policy-litteraturen til at forklare, hvorfor borgerløn har svært ved at blive en policy på den politiske dagsorden. Denne kobling mellem borgerlønsproblemet og den politologiske policy-litteratur er afhandlingens væsentligste nyskabelse og udmønter sig i tre teser.

Den første tese siger, at der kan findes aktører i samfundet med en fremtrædende magtposition, som er imod borgerløn og de forandringer, det implicerer, eller omvendt at de, der støtter borgerlønstanken, er svage set i et magtressourceperspektiv. Janson efterprøver denne tese igennem en omfattende analyse af den svenske offentlige debat om *medborgarlön*. Selv om analysen især koncentrerer sig om forløbet i 1990'erne, forekommer det her mærkeligt, at Janson slet ikke nævner Lasse Ekstrands og Gunnar Adler Karlssons bøger og synspunkter, fordi de på et tidligere tidspunkt har haft stor betydning for den svenske debat.

Hans konklusion er her, at der findes få direkte tegn på, at aktører anvender deres ressourcer på at stoppe forslaget. Men på den anden side kan man se, at tilhængerne er meget spredte og ikke er i besiddelse af væsentlige magtressourcer, samt at der ikke er nogle stærke interesseorganisationer, som støtter forslaget.

Den anden tese, som måske kunne forklare besværligheden med at komme på den politiske dagsorden, er, at *medborgarlöns*-ideen ikke kobles til et etableret politisk problem. Den tillægges en vis vægt, idet en sammenligning med lande, hvor borgerlønsproblemet faktisk er kommet på dagsordenen, viser, at det er sket ved koblingen til et specielt problem (i Finland med arbejdsløsheden og i Irland, Sydafrika og Brasilien med fattigdommen).

Endelig bygger den sidste tese på den almindelige antagelse i policy-litteraturen, at det normale er, at der kun sker finjusteringer af en eksisterende policy. Her skelnes mellem en policys kerne (den dybe kerne og paradigme) og dens periferi (instrument og niveau på instrumentet), og antagelsen er, at krav om forandringer, der strider imod paradigmet, løber en stor risiko for ikke at finde støtte i debatten, hvorimod forandringer af periferien er det normale. Konkret ser Janson grunden til det manglende politiske gennemslag i, at borgerlønsproblemet ikke passer ind i den politiske mulighedsramme, dvs. en debat om forslaget er blokeret, fordi det antaster policy-kernen i den svenske arbejdsmarkeds- og socialpolitik, *arbetslinien*.

Janson nøjes imidlertid ikke med at forklare, hvorfor borgerlønsideen står svagt politisk. Han kommer også med forslag til at bringe forslaget tilbage på agendaen. For det første foreslår han, at man opgiver termen "borgerløn", fordi der knyttes så mange negative konnotationer til dette begreb, og foreslår i stedet, at man taler om basis- eller grundindkomst. For det andet mener han, at tilhængerne i højere grad bør gøre opmærksom på, at man kun kan tænke sig en gradvis indførelse af ideen. For det tredje må borgerløn knyttes til et eller nogle få problemer i den politiske debat. For det fjerde må tilhængerne mere seriøst diskutere de problemer, der uden tvivl vil opstå ved borgerløn. Endelig må ideen for det femte forankres i

brede politiske koalitioner. Janson antager, at processen vil tage lang tid, og han advarer borgerlønstilhængerne imod en for hård og direkte konfronterende argumentation imod arbejdsetikken og lønarbejdet, fordi det efter hans opfattelse vil møde kraftig modstand.

Man kan læse Janson sådan, at han synes, at borgerlønsspørgsmålet af tilhængerne er blevet formuleret og profileret for kontroversielt. Det forklarer ekskluderingen af det gode selskab. Men med Jansons forslag til fremtidig strategi vil de omvendt være i fare for at blive inkluderet. Alternativet kunne være at stræbe efter, hverken at blive ekskluderet eller inkluderet, men at fastholde spørgsmålet som et "ufærdigt" forslag, som den norske retssociolog Thomas Mathiesen har sagt det.

Indledningsvis siges, at det er paradoksalt, at der har været stor akademisk interesse internationalt – men lille politisk interesse i Sverige. Men den videnskabelige og akademiske interesse i Sverige har også været meget beskeden både blandt økonomer, politologer og sociologer. Ligesom i Danmark støtter de fremtrædende samfundsvidenskabelige forskere og rådgivere den etablerede *arbetslinje*, og det er kun outsiders, der udtrykker sympati for *medborgarlönstanken*. Janson bryder med sin afhandling det mønster, men reflekterer ejendommeligt nok ikke nærmere over årsagerne til den svage akademiske interesse i Sverige.

Erik Christensen
Institut for Økonomi, Politik og Forvaltning
Aalborg Universitet

Anthony D. Smith, *Nationalisme*, København: Hans Reitzels Forlag, 2003, 227 s., kr. 250,00. Benedict Anderson, *Forestillede fællesskaber*, Roskilde: Roskilde Universitetsforlag, 2001, 294 s., 298,00 kr.

Anthony D. Smiths *Nationalisme* udkom på engelsk i 2001 som en del af Polity Press serien *Key Concepts*. Forfatteren indleder med at skrive, at den først og fremmest er et forsøg på "at introducere nationalismebegrebet til læsere og studerende, for hvem emnet er fremmed" (p. 11). Det gør den bemærkelsesværdigt godt, og bogen må betragtes som et oplagt bud på en grundbog i nationalismestudier og -forskning. Imidlertid begrænser Anthony D. Smith sig ikke til at introducere nationalismebegrebet. Han videreudvikler og nuancerer sin forståelse af nationalisme, hvilket medfører, at bogen også henvender sig til læsere, som er velbevandrede i nationalismelitteraturen.

Bogen er inddelt i 6 kapitler. Det første kapitel redegør for begreberne nationalisme, nation, etnie, nationalstat og national identitet. Det andet diskuterer nationalisme forstået som ideologi og afdækker begrebet yderligere ved at inddrage distinktionerne mellem voluntarisme og organicisme og mellem "etnisk" nationalisme og "borgernationalisme". Efter denne begrebsmæssige introduktion stiller Anthony D. Smith skarpt på nationalismeforskningen, hvilket er emnet for de to følgende kapitler. I kapitel 3 introducerer han nationalismestudiets fire paradig-

mer: Modernisme, perennialisme, primordialisme og etnosymbolisme. Smith har en stor andel i det etnosymbolske paradigme, men det lykkes ham at foretage en velafvejnet og balanceret vurdering af de fire paradigmer, hvilket Uffe Østergaard også gør opmærksom på i efterskriftet. I kapitel 4 diskuterer Anthony D. Smith en række teoretiske "debatter", som ligger i forlængelse af de i kapitel 3 opstillede paradigmer. Debatterne er for størstedelens vedkommende tænkte og inddrages for at formidle væsentlige temaer og stridspunkter inden for nationalismeforskningen. Dog er der i et enkelt tilfælde tale om en faktisk debat. Det er debatten om ideologi og industrialisme mellem Elie Kedourie og Ernest Gellner på the London School of Economics i 1960'erne og 1970'erne. I det femte kapitel gennemgår Anthony D. Smith nationernes historie og argumenterer for en etnosymbolisk tilgang, som kæder moderne nationer sammen med førmoderne etnier. Kapitel 6 er først og fremmest en diskussion af nationen i forhold til begivenheder og tendenser i slutningen af det 20. og begyndelsen af det 21. århundrede.

Særligt de fire første kapitler om begreber, ideologier, paradigmer og teorier må betragtes som noget af den bedste introduktionslitteratur, der er på området. Men udover at introducere nationalismebegrebet videreudvikler og nuancerer Smith også flere af sine synspunkter i forhold til tidligere litteratur. Læsere, som er bekendte med Anthony D. Smiths tidligere bøger, vil finde interessante overvejelser om nationens datering – et af kerneområderne i Smiths omfangsrige forfatterskab. I sin gennemgang af det etnosymbolske paradigme skriver han: "Mens jeg anerkender nationalismens, ideologiens, bevægelsens og symbolikkens modernitet og den relativt nylige dannelse af de fleste nationer, er jeg blevet interesseret i muligheden for nationer før nationalismen, i det mindste i nogle få tilfælde..." (p. 87), og i kapitel 5 om historier argumenterer han: "I disse tilfælde giver det, om end med forsigtighed og med visse begrænsninger, mening at tale om "nationer" i oldtidens verden..." (p. 154). I sammenligning med Smiths øvrige forfatterskab er der tale om en forsigtig understregning ikke blot af moderne nationers førmoderne aspekter, men også af muligheden for forekomsten af nationer i førmoderne epoker. Det er nuanceringer som ovenstående, som gør *Nationalisme* til mere end en grundbog.

Hvor Anthony D. Smith beskæftiger sig med nationalismeforskningen, er Benedict Andersons ærinde at diskutere nationalismens oprindelse. Benedict Andersons bog *Imagined Communities* (1983) er en klassiker. I 2001 blev den udgivet på dansk under titlen *Forestillede fællesskaber*. Oversættelsen baserer sig på den reviderede udgave fra 1991, som indeholder to nye kapitler: kapitel 10 "Folkeregistrering, kort og museer" og kapitel 11 "Erindring og glemsel". Derudover har Benedict Anderson begrænset sig til at rette rent faktuelle fejl samt begrebs- og fortolkningsfejl (pp. 10-11). Med andre ord har han ikke forsøgt at inddrage den strøm af litteratur om nationer og nationalisme, som udkom i 1980'erne.

Bogen er inddelt i 11 kapitler. I kapitel 1 definerer Benedict Anderson nationen som et forestillet fællesskab. Kapitel 2 diskuterer de to kulturelle systemer, som gik forud for nationalismen: det religiøse fællesskab og det dynastiske rige kendetegnet ved messiansk tid og kontrasterer den til den for nationalismen karakteristiske tomme homogene tid, som romanen og avisen er udtryk for. Kapitel 3 diskute-

rer trykkekapitalismens fremkomst og forholdet mellem kapitalisme, teknologi og menneskelig sproglig forskellighed. Efter disse overordnede betragtninger gennemgår Benedict Anderson i kapitlerne 4-8 kronologisk den historiske proces, gennem hvilken nationen blev forestillet. Kapitel 4 behandler dannelse af forestillede fællesskaber i Spansk Amerika. Kapitel 5 diskuterer "piratkopieringen" af den amerikanske nationale model som et væsentligt element i udviklingen af modersmålsfællesskaber i 1800-tallets Europa. I kapitel 6 diskuteres de europæiske dynastiske staters udvikling af officiel nationalisme som reaktion på den populære lingvistiske nationalisme. Kapitel 7 diskuterer "Den sidste bølge" af nationalismer i de asiatiske og afrikanske koloniale territorier og argumenterer for deres skelen til de europæiske dynastiske staters nationale model. I kapitel 8 diskuterer Benedict Anderson sprogets helt centrale betydning for nationen anskuet som et forestillet fællesskab, og han argumenterer for, at patriotisme/nationalisme og racisme er adskilte og ikke beslægtede fænomener. I kapitel 9, som afslutter førsteudgaven, understreger Benedict Anderson med udgangspunkt i krigene mellem den Socialistiske Republik Vietnam, Demokratisk Kampuchea og Folkerepublikken Kina vigtigheden af at acceptere den ellers lidet anerkendte sammenhæng mellem marxisme/socialisme og nationalisme. I kapitel 10 korrigerer Benedict Anderson sin tidligere opfattelse udtrykt i kapitel 7 "Den sidste bølge", at officiel nationalisme i de koloniserede verdensdele var formet efter de dynastiske staters model i 1800-tallets Europa. Han argumenterer, at den koloniale stat spillede en væsentligt større rolle end tidligere antaget og lægger i den sammenhæng særlig vægt på udviklingen inden for folkeregistrering, kort og museer. I kapitel 11 diskuterer Anderson betydningen af erindring og glemsel for nationen som forestillet fællesskab forankret i tom homogen tid.

Benedict Anderson understreger i forordet sit ønske om at bryde med europæiske forskeres: "...indbildte sandhed at alt af betydning i den moderne verden opstod i Europa ..." (p. 11). Han henleder opmærksomheden på nationale bevægelser i Amerika og lægger særlig vægt på fraværet af sproglig forskellighed mellem for eksempel de spanske kolonier og deres imperiale metropol og den manglende forbindelse mellem nationalisme og middelklassens politiske mobilisering. For at forstå de amerikanske nationale bevægelser er det afgørende at anerkende, at de gik *forud for* dannelsen af modersmålsfællesskaber i 1800-tallets Europa, hvilket forklarer, hvorfor de unddrager sig europæisk funderede forklaringsmodeller, som netop understreger sproglig forskellighed og forholdet mellem nationalisme og middelklassens politiske mobilisering. Spørgsmålet er: "Hvorfor var det lige præcis de *kreole* samfund, der udviklede så tidlige forståelser af deres nationalhed – *et pænt stykke før det meste af Europa?*" (p. 98). I forsøget på at give et svar understreger Benedict Anderson kreolske pilgrimsfunktionærer og provinssielle trykkes afgørende historiske rolle som en modvægt til de europæisk baserede forklarings fremhævelse af økonomiske interesser, liberalisme og oplysnings-tid. Benedict Anderson præsenterer hermed en tankevækkende udlægning af nationalismens udvikling i Amerika, som rammer et ømt punkt i nationalismeforskningen.

Benedict Anderson er stærkt optaget af nationalismens emotionelle kraft, som foranlediger ham til at anskue nationalisme på linie med de store kulturelle syste-

mer, som gik forud for den snarere end som politisk ideologi. Det skal ikke forstås sådan, at Benedict Anderson plæderer for en simpel overgang fra det religiøse fællesskab til nationalisme. Ændringen i tidsopfattelsen fra messiansk til tom homogen tid spiller en afgørende rolle og fungerer som en væsentlig mellemliggende faktor. Imidlertid forudsætter en diskussion af nationalitetsfølelse en definition af nationen. Anderson definerer nationen som: "...et forestillet politisk fællesskab – og forestillet som både uafværgeligt, afgrænset og suverænt" (p. 48). Han understreger, at definitionen skal ses som forskellig fra og ikke i forlængelse af Ernest Gellners pointe, at nationen er en "opfindelse" forstået som "opspind" og "forfalskning". I stedet sidestiller Anderson "forestilling" med "skabelse" (p. 49). Dette er en bred definition, medgiver han og fastslår, at alle fællesskaber, der er for store til direkte kontakt, er forestillede. Dette er dog ikke afgørende, da fællesskaber ifølge Benedict Anderson: "skal skelnes ikke ved deres falskhed/ægthed men efter den måde, som de bliver forestillet på" (p. 49). Denne i udgangspunktet fine nuancering problematiseres imidlertid af, at Benedict Anderson ikke i tilstrækkelig grad begrundet eller uddyber, hvad han mener med "måden, som de bliver forestillet på". Det rejser spørgsmålet, om Benedict Anderson refererer til forskellige typer "forestillingsstil", eller om han hentyder til de elementer, som indgår i forestillingen om et givent fællesskab. Sidstnævnte ville være problematisk, eftersom risikoen for en tautologisk argumentationsform ligger lige for – "fællesskaber skal skelnes ved de elementer, som adskiller dem".

Benedict Anderson behandler i *Forestillede fællesskaber* flere af nationalismeforskningens store spørgsmål. Man kan erklære sig enig eller uenig i hans tilgang og analyse, men man kan ikke betvivle, at han behandler disse spørgsmål på en meget kvalificeret og velovervejede måde. Det kan ikke undre, at han ultimativt efterlader ubesvarede spørgsmål. Man kan sige, at det – i tråd med emnet – både er bogens styrke og svaghed.

Benedikte Brincker
Sociologisk Institut
Københavns Universitet

Henrik P. Bang (ed.), *Governance as social and political communication*, Manchester: Manchester University Press, 2003, 271 s., £45,00.

Begrebet *governance* har i det sidste årti fået tildelt megen opmærksomhed i forskellige grene af samfundsvidenskaberne. Det er blevet knyttet til samtidsdiagnoser om netværkssamfund og netværks sociale og politiske betydning, for eksempel i form af netværksstyring under slagordet "fra hierarki til netværk". Herhjemme er Henrik P. Bang én af de politikforskere, der har taget del i debatten, både i forhold til en bredere offentlighed og forskellige forsøg med nye styringsformer i den offentlige sektor og på de internationale videnskabelige scener. Det sidste er *Governance as social and political communication*, som udkom i december sidste år, vidnesbyrd om. På baggrund af en række seminarer og konferencer afholdt

i København og omegn over de seneste år har Henrik P. Bang samlet bidrag fra en bred vifte af centrale deltagere i den internationale debat om *governance*-begrebet, Mark Bevir, Bob Jessop, Jan Kooiman, Renate Myantz og Rod Rhodes. Bogens sigte er imidlertid ikke blot at fastholde *governance*-diskussionerne inden for de disciplinære rammer, som offentlig forvaltning og policy-analyse udstikker, men samtidig at vise, at det er en debat, der finder sted i sociologi og politisk teori og således går på tværs af samfundsvidenskabelige discipliner. Derfor giver bogen også plads til artikler af Mitchell Dean, John Gunnell, Tracy Strong og David Schwartz. Endelig, foruden redaktørens egne artikler, rummer den bidrag af "vores egne" Torben Bech Dyrberg og Jens Hoff. Med det udgangspunkt har Henrik P. Bang redigeret en bog, der viser *governance*-begrebets mange mulige betydninger og anknytninger til forskellige analytiske niveauer. Det er der kommet en god og tankeproduktiv bog ud af. På afgørende punkter er den med til at nuancere den hidtidige debat og bringe nye perspektiver i spil, for eksempel i forhold til en kritisk vurdering af de demokratiske sider af *governance*-begrebet og netværksstyring i almindelighed i form af spørgsmål om eliter/lægfolk, inklusion/eksklusion, offentlighed og demokratisk kontrol. Men med den bredde er der samtidig en fare for, at bogen stritter i for mange retninger. Det rådes der dog i første omgang bod på i Henrik P. Bangs indledningsartikel, "Governance as political communication".

Indledningsartiklen giver overbevisende et argument for, at debatterne skal struktureres omkring tre forskellige problemstillinger, der i høj grad er disciplininterne; for det første spørgsmål om styringsmæssig effektivitet udfoldet i offentlig forvaltning og policy-analyse, for det andet spørgsmål om betingelser for social orden udfoldet i sociologien med henvisning til debatter om *meta-governance* og "gouvernementalitet" i foucauldiansk forstand, og for det tredje spørgsmål om vurdering af *governance*-begrebets demokratiske implikationer i politisk teori og demokratiteorien ud fra grundlæggende normer om lighed og frihed indlejret i en demokratisk politisk kultur. Prismet for de forskellige problemstillinger og følgende analytiske niveauer er tesen, at *governance* skal forstås som en form for politisk kommunikation mellem politiske autoriteter og lægfolk inden for rammerne af et politisk fællesskab og politisk regime, hvor normer, værdier og autoritet er skabt og bliver genskabt i samspillet mellem autoriteter og lægfolk. Med andre ord er *governance* et relationelt begreb knyttet til politiske kommunikationsprocesser om autorisering af magten og kollektivt bindende beslutninger uden forudgivne politiske strukturer, principper og institutioner. Det sidste forudsætter et anti-essentialistisk perspektiv og en ikke-hierarkisk opfattelse af magt/videnrelationen, hvor kodeordet ifølge Henrik P. Bang er selvrefleksivitet. Med andre ord er fællesnævneren for *governance*-litteraturen dens fokus på selvrefleksivitet og de potentialer for politisk handling, det implicerer i relationen mellem politikere og borgere.

Henrik P. Bangs egen opfattelse af *governance* som politisk kommunikation inddrager tre centrale eastonske begreber og følgende analytiske niveauer, politisk autoritet, dvs. autoritetspositioner og -roller, politisk regime, dvs. de autoritetsstrukturer, værdier og normer, der regulerer politisk adfærd og forventninger her-

til, og politisk fællesskab, dvs. lægfolks handlinger i fælles anliggender og deres selvrefleksion i den sammenhæng. Med de komponenter definerer han *governance* som netværk for politisk kommunikation, hvor individers og gruppers reflektive selvregulering og -styring kommer til udtryk igennem fælles handlinger, samtale, gensidig afhængighed og ressourcedeling. På den måde forsøger han selv at få de flerdisciplinære stemmer i orkestret til at spille sammen, og det er et væsentligt bidrag. Spørgsmålet er imidlertid, om de efterfølgende artikler i sig selv er stemmer i det samme orkesterstykke, eller om de spiller deres egne melodier.

Her vil der blot blive foretaget nogle enkelte punktnedslag i et par af bogens politiske teoretiske artikler fra den sidste del om demokratisk *governance*. I sin artikel, "The language of democracy and the democracy of language", spørger John Gunnell med henvisning til deliberative og diskursive demokratiteorier, om sproget har iboende demokratiske potentialer for at træffe afgørelser og vurdere praksis. I bredere forstand rejser han spørgsmålet, om relationen mellem konvention i form af tanke, sprog og handling og demokrati, og han forsvarer en position formuleret med inspiration fra den sene Wittgenstein, en position han kalder konventionel realisme. Den konventionelle realisme besinder sig på, at politisk teori og demokratiteori er indlejret i en konvention som en slags anden-ordens refleksion af politisk praksis af første orden. Den har ingen videnskabelig eller anden form for autoritet i forhold til demokratisk politik. Den er blot en stemme blandt mange, der kommer med forslag og opstiller kriterier, men den har ingen demokratisk autoritet eller legitimitet. I den forstand rejser John Gunnells artikel et afgørende spørgsmål til politikforskeres demokratiske rolle i forhold til politisk praksis og i bogens sammenhæng til ønsket om at opstille kriterier og normer for at vurdere, om netværksstyring er demokratisk eller ej. Med andre ord manes der til besindighed om ikke at være for skråsikker eller snæversynet i brugen af teoretisk opstillede demokratikriterier, men i stedet have blik for deres kontingens. Det peger i retning af en anden artikel i bogen. I sin artikel, "Contingency and the limits of contract", diskuterer Tracy Strong suverænitets og demokratisk *governance* med tilbageblik til kontraktstænkningen hos Hobbes og Rousseau. Kort skitseret viser den forskellen mellem et suverænitetsbegreb, der forudsætter privilegerede positioner, og som indbefatter repræsentation af magt og rettigheder, og et suverænitetsbegreb, der er udtryk for kollektiv handlen om fælles anliggender og potentialerne og refleksionen heraf. Det sidste er en kontingent relation, der til stadighed skal gentænkes og -skabes, og som i den forstand giver rum for demokratisk forandring og inddragelse af lægfolk i kollektivt bindende beslutninger og demokratisk handlen. Umiddelbart kunne man stille spørgsmålet, hvad det har med *governance* at gøre. Ikke desto mindre viser artiklen, hvor vigtigt et perspektiv den politiske teoretiske debat om suverænitetsbegrebet er for, hvordan man forstår politisk autoritet, styringsrelationer og politiske potentialer i demokratisk sammenhæng. På den måde tager den fat om nogle grundlæggende problemstillinger, der er relevante for at kunne vurdere de demokratiske implikationer af *governance* og netværksstyring.

Bogens bredde er dens styrke, men også dens akilleshæl. I det store og hele formår den at bringe det flerdisciplinære orkester i samspil, men fra forskellige

rumlige placeringer med den nuancerede klangbund, det skaber. Den indeholder mange gode artikler fra centrale skikkelser i *governance*-debatterne i offentlig forvaltning og policy-analyse, sociologi og politisk teori og henvender sig derfor til en bred læserkreds på tværs af faglige skel med interesse i et fælles anliggende, indretningen og videreudviklingen af demokratiet under netværksbetingelser. Hvis det er en interesse, der vinder genklang, så læs med!

Anders Berg-Sørensen
Institut for Samfundsvidenskab og Erhvervsøkonomi
Roskilde Universitetscenter

Marc Morjé Howard, *The Weakness of Civil Society in Post-Communist Europe*, Cambridge University Press, Cambridge, 2003, 206 s., £17.95 (paperback), £45.00 (hb).

Kan de nye EU-medlemslande virkelig bedre karakteriseres som "Hamburger-samfund" end som "civilsamfund"? Det er i hvert fald den provokerende påstand, Marc Morjé Howard fremsætter i denne særdeles velskrevne og veloplagede bog. Howard analyserer udviklingen af civilsamfundene målt som graden af deltagelse i frivillige organisationer i de tidligere kommunistiske lande og konkluderer, at en konsolidering af demokrati med basis i et aktivt civilsamfund vil tage mindst et par generationer endnu.

Man finder i bogen ikke nogen egentlig gennemgang af den relevante teoretiske faglitteratur, der findes på området. Derimod findes der en overbevisende diskussion af denne med relevans for det konkret empiriske forskningsprojekt, som for begyndere i demokratiserings- og transitionsteori kan tjene som en grundlæggende bibliografi.

Den empiriske analyse tager afsæt i en undren over, at deltagelsen i frivillige organisationer er markant (og signifikant) lavere i lande, der kan karakteriseres som post-kommunistiske, end i andre lande – såvel lande med et gammelt demokratisk samfundsstyre som, og måske mere bemærkelsesværdigt, i tidligere autoritære lande, der kun har en kort demokratisk historie. På grundlag af data fra *World Value Studies* 1995-97 viser Howard, at også når man kontrollerer for landets samlede økonomi, de politiske og civile rettigheder samt en række data på individniveau: indkomst, uddannelse, alder, køn, urbaniseringsgrad, tillid til andre, omfang af brug af medier (tv) og et indeks for post-materielle holdninger, forbliver den væsentligste årsag til lavere deltagelse erfaringerne fra en kommunistisk fortid. Spørgsmålet er imidlertid: Hvorfor? Hvad er det, der gør, at deltagelse i frivillige organisationer er mindre attraktivt for personer i post-kommunistiske lande end i andre lande?

Howard inddrager herefter en undersøgelse fra 1999, der sammenligner Rusland, Østtyskland og Vesttyskland. Undersøgelsen viser – med kontrol for en række socio-økonomiske data på individniveau – at årsagen til, at kun få russere og østtyskere i forhold til vesttyskere deltager i frivillige organisationer, for det første

ligger i deres individuelle erfaring med deltagelse i "frivillige" organisation under det kommunistiske styre, for det andet – men i mindre grad – i tætte personlige netværk, der som under kommunismen fortsat anvendes som alternativ til officielle kanaler til at udføre småtjenester, og for det tredje i en udbredt skuffelse over, at det nye samfund ikke har skabt den økonomiske velstand, som mange havde forventet og håbet. Disse statistiske data bekræftes og uddybes derefter i en række dybdegående interviews.

Bogen er metodisk flot i sin kombination af statistiske data og åbne interviews. Metoden kan diskuteres, men der er for nærværende anmelder ingen tvivl om, at Howard opnår større sikkerhed for at kunne drage de konklusioner, han gør, på grundlag af de statistiske data ved at sammenholde disse resultater med de detaljerede og kontekstualiserede "livshistorier", der fremkommer gennem de åbne interviews.

I forhold til den generelle debat inden for forskningen i post-kommunistiske udviklingsprocesser er Howards diskussion om genstandsområdets afgrænsning både interessant og relevant. Howard afgrænser sin definition af "post-kommunistiske" lande til de *europæiske* lande. Det gør han, fordi disse lande – i modsætning til de Centralasiatiske og Kaukasiske lande – har opnået et minimum af proceduredemokrati. Den afgrænsning er relevant, idet forudsætningen for udviklingen af et civilsamfund vel kan siges at være, at ikke mindst det juridiske grundlag herfor er til stede.

Det er imidlertid Howards *inklusion af Rusland*, der er interessant. Andre studier har valgt at *ekskudere* Rusland med den begrundelse, at landet er unikt og derfor kræver selvstændige undersøgelser. Modsat denne opfattelse argumenterer Howard for, at netop Ruslands særegenhed gør det så meget desto mere nødvendigt at inkludere landet i komparative undersøgelser, hvis man skal kunne identificere eller afvise, at der kan være en fælles udviklingslogik i post-kommunistiske lande, der kan tilskrives det kommunistiske erfaringsgrundlag – et argument jeg er fuldstændig enig med ham i. Inden for forskningen i post-kommunistiske lande er der efterhånden en tendens til at undervurdere og i nogen grad negligere de udviklingstræk, som kan skyldes landenes fælles baggrund som en del af et sovjetisk politisk og økonomisk system. Tendensen skyldes ifølge Howard et ønske om at distancere sig fra tidligere Sovjet-forskning, der netop understregede ligheden mellem landene. Konsekvensen er imidlertid, at forskere har understreget de enkelte kommunistiske landes *forskellighed* og efterfølgende påpeget, hvordan de *forskellige erfaringer* med det sovjetiske imperium har resulteret i vedvarende *forskellige udviklingsveje* frem til i dag. Howards påstand er anderledes, men også knyttet til hans specifikke forskningsemne – udviklingen af civilsamfundet. Howard er således langt hen ad vejen enig i, at nationale eliter sammen med udenlandske rådgivere har kunnet udnytte det råderum, som blev skabt, da det kommunistiske system brød sammen, og at de har kunnet etablere nye politiske og økonomiske institutioner, der netop adskiller sig fra det ene land til det andet. Men når det drejer sig om individuelle valg i forhold til deltagelse i demokratiske processer, kan de *samfundsmæssige ligheder*, som sovjetsystemet skabte, vise sig at skabe langt større resistens overfor forandring, end de institutionelle forandringer kunne

foranledige til at antage. Bogen er således et bidrag til den fortsatte debat i transitionsforskningen, der drejer sig om betydningen af den kommunistiske fortid og ikke mindst af de fællestræk, der landenes forskellighed til trods har været der.

Et kriterium for at vurdere konkrete forskningsresultater er, om de siger noget nyt og overraskende. For Ruslands vedkommende mener jeg ikke, at resultaterne er særlig overraskende i sig selv. Det er derimod overraskende, at baggrunden for ikke at deltage i frivillige organisationer er den samme i Østtyskland, der på grund af sammenlægningen med Vesttyskland kunne formodes at følge sit helt eget udviklingsmønster. Howards forskningsresultat siger således noget om styrken af de erfaringer, som ligger fra de kommunistiske samfund, men han lægger samtidig op til nærmere analyser af demokratiseringsprocesserne i andre europæiske postkommunistiske lande for endelig at kunne af- eller bekræfte påstanden om, at civilsamfundets "deltagelse i frivillige organisationer" i en lang årrække fremover kun vil ske som forbrugere på McDonalds.

Karin Hilmer Pedersen
Institut for Statskundskab
Aarhus Universitet

Modtagne bøger

- Blom-Hansen, Jens, Asbjørn Sonne Nørgaard & Thomas Pallesen (red.), *Politisk ukorrekt. Festskrift til professor Jørgen Grønnegård Christensen*, Århus: Aarhus Universitetsforlag, 2004.
- Christensen, Erik (red.), *Velfærd på vildspor – modsigelser i velfærdssamfundet*, København: Frydenlund, 2004.
- Dalberg-Larsen, Jørgen & Betina Lemann Kristiansen (red.), *Om retsprincipper*, København: Jurist- og Økonomforbundets Forlag, 2004.
- Grus*, nr. 70, 2003.
- Jacobsen, Bo, Flemming Troels Jensen, Mikkel Bo Madsen, Marius Sylvestersen & Claude Vincent, *Den vordende demokrat. En undersøgelse af skoleklassen som demokratisk lærested*, Magtudredningen, Århus: Aarhus Universitetsforlag, 2004.
- Jacobsen, Jacob C., *Tyskland: Enhed, sikkerhed og sejrsmagter*, Skriftserie nr. 7, Jean Monnet Center, Aarhus Universitet, 2004.
- Jensen, Torben K., *De folkevalgte. En analyse af folketingsmedlemmernes sociale baggrund og repræsentationsadfærd*, Magtudredningen, Århus: Aarhus Universitetsforlag, 2004.
- Johansen, Kenneth Møller & Terkel Kunding (red.), *Atlantiske afstande. Samfund, sikkerhed og samarbejde i bevægelse*, København: Akademisk Forlag, 2004.
- Journal of Peace Research*, Vol. 41, No. 3, 2004.
- Kurrild-Klitgaard, Peter, *Adam Smith. Økonom, filosof og samfundstænder*, København: Jurist- og Økonomforbundets Forlag, 2004.
- Loftager, Jørn, *Politisk offentlighed og demokrati i Danmark*, Magtudredningen, Århus: Aarhus Universitetsforlag, 2004.
- Phillips, Louise & Kim Schrøder, *Sådan taler medier og borgere om politik. En diskursanalytisk undersøgelse af politik i det medialiserede samfund*, Magtudredningen, Århus: Aarhus Universitetsforlag, 2004.
- Pluk*, april 2004, Institut for Grænseregionsforskning, Syddansk Universitet.
- Rasch, Bjørn Erik, *Kampen om regjeringsmakten. Norsk parlamentarisme i europæisk perspektiv*, Bergen: Fakkbokforlaget, 2004.
- Thorup, Mikkel (red.), *At tænke globalt. Globalisering, sociologi, politik*, København: Hans Reitzels Forlag, 2004.
- Udenrigs*, nr. 1, 2004.
- White, Stephen K. & J. Donald Moon (eds.), *What Is Political Theory?*, London: Sage, 2004.
- Widell, Peter (red.), *Socialkonstruktivismen under debat*, Århus: Forlaget Modtryk, 2004.

Abstracts

Thomas Palner

Generation X: Sketches of a New Political Culture

Robert D. Putnam emphasizes the importance of a strong and active civil society for the development and consolidation of democracy. He frames his concern about the changing character of American society within the concept of "social capital." The core idea of social capital theory is that social networks are vital for a democratic culture. International empirical studies conclude that civic engagement in the most advanced democracies is eroding among the younger generations. Also in Denmark the findings have prompted much discussion and concern. After all, tomorrow's democracy must find its constituency among members of the young generation. However, the worries cannot be confirmed in a diachronic comparative study of Danish youth generations isolating life cycles from generational effects. At the same point in life, civic engagement in the young generation (born 1961-1980) is at least as deep-rooted as among the older generation (born 1946-1960). The fact that the older generation carries unprecedented stocks of social capital, accumulated since their youth, warrants optimism concerning future civic engagement.

Ulrik Pram Gad

Greenlandic Identity: Language, Democracy, Welfare and Independence

What is the role of language in Greenlandic identity? Part of the 2002 Landsting election campaign was a debate on language. This debate can be read as a negotiation of the politics of identity, which delimits a space inside which Greenlandic society can develop. Even though the Greenlandic language is the paramount diacriticon that delimits Greenlandic identity from Danishness, which works as its Other, the language criterion is neither unambiguous nor alone on the scene. As indispensable elements of Greenlandic identity discourse, democracy, welfare and the process towards independence highlight the ambiguity of the language criterion, since these elements are articulated through higher education to Danish language. The bilingual elite must rise to the challenge of formulating a political project, in which monolingual Greenlandic speakers and Danish speakers may envision a future for themselves.

Søren Hartmann Hede

Welfare State Regimes and Labor Market Policy – Do the Welfare States Group According to Expectations?

Esping-Andersen's theory of welfare state regimes has survived the transition to *the new politics of the welfare state*, and is widely acknowledged within political

studies of the welfare state. The regime theory is also widely used in studies of labor market policies despite diverging empirical findings and lack of systematic testing of the theory. An analysis of the labor market policies of 21 welfare states only partly supports Esping-Andersen's theory. This indicates the inadequacy in summarizing the analyses of a large number of welfare states solely within the framework of regime theory, and that you cannot expect to capture the variation space of labor market policies by focusing exclusively on archetypes drawn from each of Esping-Andersen's three welfare state regimes.

Rune Slothuus

Political Taste as a Marker of Class:

A Bourdieu Approach to the Study of Political Opinion Formation

Even rough groupings of individuals according to education and occupation reveal marked differences in attitudes. What explains the relation between position in the social structure and political views? Building on the work of French sociologist Pierre Bourdieu's theory on social praxis and three-dimensional class concept, the article answers this question. A Bourdieu-inspired analysis reveals larger social differences in opinion formation than previous studies. Even within an apparently homogenous group of political science students there are clear and systematic differences in attitudes that can be traced back to the individual student's social background. The article also shows that the ability to articulate an opinion is socially conditioned.

Jørgen Eklit

Are there really no arguments for changing from d'Hondt to Hare (LR)?

Answering a parliamentary question in the *Folketing*, the Minister of the Interior and health stated that he saw no arguments for changing from the d'Hondt method of seat allocation to the use of the Hare quota system (with largest remainders) when local government council seats are allocated. The article challenges this point of view, as it presents the results of an analysis of elections results from all 275 Danish municipalities in the November 2001 local government election. The analysis is inspired by recent work by Schuster et al. (2003), Pukelsheim (2000), Pennisi (1998), and Benoit (2000), but it also makes use of the *advantage ratio* concept (Taagepera and Shugart, 1989). Results are very similar to the general picture following from these different studies, also in the identification of Sainte-Laguë as a method with a great potential for securing a fully unbiased seat allocation, often scoring even better than Hare (LR), also when squared deviations from the ideal line are weighed with party strength (Table 4). The conclusion is that one can actually identify strong arguments from changing from d'Hondt to one of the more proportional PR seat allocation systems.

Om forfatterne

Thomas Palner, stud.scient.pol., Institut for Statskundskab, Aarhus Universitet. Kandidatstudier ved Department of Political Science og Evans School of Public Affairs, University of Washington, Seattle, USA. Har været studenterunderviser ved Institut for Statskundskab og praktikant ved Rambøll Management. Skriver i øjeblikket speciale om kommunal udgiftsstyring på området for udsatte børn og unge. E-mail: 980766@ps.au.dk

Ulrik Pram Gad, cand.scient.pol. fra Københavns Universitet i 2004 efter studier ved RUC, Lunds Universitet, Ilisimatusarfik/Grønlands Universitet og Handelshøjskolen i København. Fra 1998 til 2002 direktionssekretær i Grønlands Hjemmestyre, Landsstyrets Sekretariat og kst. kontorchef i Hjemmestyrets Udenrigskontor. Har anmeldt og formidlet samfundsvidenskabelig forskning i den grønlandske avis *Sermitsiaq*. Medredaktør og medoversætter af Ernesto Laclau & Chantal Mouffe (2002), *Det radikale demokrati*, Frederiksberg: Roskilde Universitetsforlag. E-mail: upg@mail.dk

Søren Hartmann Hede, stud.scient.pol., Institut for Statskundskab, Aarhus Universitet (BA 2002). Studentermedhjælper ved Kommunernes Landsforening. E-mail: shd@kl.dk

Rune Slothuus, stud.scient.pol., Institut for Statskundskab, Aarhus Universitet. Særlig interesse for individers politiske holdningsdannelse og for samspillet mellem elite- og masseopinion. Skriver speciale om nyhedsmediers påvirkning af borgernes politiske holdninger. Har publiceret "Partier med omtanke: Socialdemokratiets og Venstres vælgerstrategier" i *Politica* (2003). E-mail: 980768@ps.au.dk

Jørgen Eklit, professor i statskundskab ved Aarhus Universitet. Blandt hans faglige interesser er valg, valgsystemer og valgadministration i Danmark og nye demokratier, ligesom han har beskæftiget sig med politiske partier, etnicitet og metode-spørgsmål. Siden 1990 har han været involveret i valg- og demokratistøtte i en række lande i Asien, Afrika og Europa. De seneste to bøger er *Hvem stemmer – og hvem stemmer ikke?* (2000, med Birgit Møller, Palle Svensson og Lise Tøgeby) og *Partiernes medlemmer* (2003, redigeret sammen med Lars Bille). E-mail: elklit@ps.au.dk

36. årgang indeholder følgende temaer og aktuelle enkeltartikler samt anmeldelser

Retliggørelse af politik

Jørgen Dalberg-Larsen: Forholdet mellem ret og politik i retsstaten og velfærdsstaten

Helle Porsdam: Den konstitutionelle vending i Danmark og Europa og dens amerikanske rødder

Gorm Toftegaard Nielsen: Menneskerettighederne – politik i juridisk forklædning?

Jens Vedsted-Hansen: Menneskerettigheder som politiseret ret eller retliggjort politik?

Karin Hilmer Pedersen: Europæisering – et retligt perspektiv på EU's østudvidelse

Anders Branth Pedersen: Først den ene vej og så den anden vej: de politiske beslutningsprocesser vedrørende udretning og genslyngning af Skjern Å

Bernhard Hansen: Plebejer- og netværkspartier – nyere empirisk forskning i politiske partier

I netværkenes spind

Lotte Jensen og Eva Sørensen: Netværk – fra vilkår til værktøj for styring og demokrati

Jacob Torfing: Diskursive forhandlingsnetværk i aktiveringspolitikken

Signy Irene Vabo, Gro Sandkjær Hanssen og Jan Erling Klausen: Demokrati og deltagelse i urbane policynettverk – erfaringer fra Norge

Esben Bergmann Schjødt og Gert Tinggaard Svendsen: Institutionel økonomi og social kapital teori: et integreret perspektiv på økonomisk vækst

Artikler uden fælles tema

Thomas Palner: Generation X: rids af en ny politisk kultur

Ulrik Pram Gad: Grønlands identitet: sprog, demokrati, velfærd og selvstændighed

Søren Hartmann Hede: Velfærdsstatsregimer og arbejdsmarkedspolitik – grupperer velfærdsstaterne sig som forventet?

Rune Slothuus: Politisk smag som klassemarkør: en Bourdieu-approach til studiet af politiske holdninger

Jørgen Elklit: Er der virkelig ingen argumenter for at ændre det kommunale valgsystem?

Magtudredningen

Nummeret præsenterer nogle af Magtudredningens hovedresultater i koncentreret form. På den baggrund vil forfatterne reflektere over, hvilke praktiske reformer med henblik på styrkelse af folkestyret som deres respektive analyseresultater peger frem imod. Artiklerne omhandler Folketinget, eksperter, organisationer, medier, EU og Danmark, lokalt demokrati samt medborgerskab.

Abonnementspriser for 36. årgang:

Studentabonnement	210,00 kr.
Normalabonnement	295,00 kr.
Institutionsabonnement	395,00 kr.
Enkeltnummer	100,00 kr.

Bestilling af abonnement eller enkeltnumre:

Indbetal beløbet på girokonto 5 04 51 93

Tidsskriftet *Politica*

c/o Institut for Statskundskab

Bartholins Allé

8000 Århus C

eller pr. e-mail: Politica@ps.au.dk; telefon: 8942 1253

Efter bestilling kommer tidsskriftet automatisk med posten.

Husk tydelig afsenderadresse.

35. årgang af *politica* kan stadig fås:

USA som global aktør

Vibeke Schou Pedersen: Sikkerhedsparadokset: terror, trusler og tradition

Morten Ougaard: Den amerikanske mission i et forandret globalt system

Kenneth Møller Johansen: Sikkerhedens politik: Clinton, Kongressen og kampen om missilforsvar

Liselotte Odgaard: Krigen mod terror og USA's rolle i det internationale samfund

Rune Slothuus: Partier med omtanke

Professioner i den offentlige sektor

Lotte Bøgh Andersen og Marianne Blegvad: Normer eller egennytte? Professionelle og økonomiske incitamenter i dansk børnetandpleje

Lars Grønvall Foldspang: Monopolisering og monopolløn? Effekten af legal autorisation

Jakob Nørgaard Andresen: Sygeplejerskemangel i Danmark? – eller Cost Containment and Professional Powers

Kristinna Andersen og Lisa Balch Christensen: Betydningen af lægernes motiver for produktiviteten på de danske sygehuse. Er lægerne aktive med- eller modspillere?

Per Mouritsen: Multikulturalisme og liberalt medborgerskab. En oversigt og typologi

Artikler uden fælles tema

Bjørn Erik Rasch: Mindretallsregjeringer, investitur og mistillitsordninger i europeisk perspektiv

Søren Serritzlew: Kan udgiftsrammer begrænse væksten i budgetterne?

Christoffer Green-Pedersen: Det Radikale Venstres betydning i dansk politi. Er den så stor, som vi går og tror?

Ulrik Kjær: *Split voting* ved de simultane valg i 2001

Sune Lægaard: Liberal nationalisme og begrebet om nationen

Gorm Boe Petersen og Peter Kurrild Klitgaard: Hvad nu hvis? Simulering af strategisk stemmeadfærd og valgresultater ved alternative danske spærregrænser

30 år efter Jordskredsvalget

Jørgen Elklit og Mogens N. Pedersen: Decembervalget 1973: 30 år efter

Rune Stubager: Ændrede skillelinjer siden 1960'erne?

Lars Bille: Tre nye partier?

Elizabeth P. Klages: Populisme eller hvad? Fremskridtspartiet og Dansk Folkeparti som reaktioner på *politics as usual*

Jørgen Goul Andersen: Operationen lykkedes, men lægen døde. Socialdemokratiets kriser fra Krag til Lykketoft

Ole Borre: Dansk vælgeradfærd 1960-2001

Asbjørn Skjæveland: Mindretalsregjeringer i Danmark før og efter Jordskredsvalget

Politicas ph.d.-serie

Lars Dahl Pedersen, *The Politics of Cost Containment in Public Services. Hospital Budgeting in Denmark, Germany, and the Netherlands, 1978-92*, 1997, kr. 125,00.

Jens Bejer Damgaard, *Styring og effektivitet: Organisering af dansk børnepasning*, 1998, kr. 125,00.

Iben Nathan, *When Poor People Participate. A Case Study of a Local Government Election in a Locality of Rural Bangladesh*, 1998, kr. 125,00.

Aksel Vladimir Carlsen, *Socialdemokratismens muligheder og begrænsninger i det postsovjetiske Rusland*, 1999, kr. 125,00.

Hanne Marlene Dahl, *Fra kitler til eget tøj - Diskurser om professionalisme, omsorg og køn*, 2000, kr. 125,00.

Lars Johannsen, *The Constitution and Democracy: The Choice and Consequence of the Constitution in Post-Communist Countries*, 2000, kr. 125,00.

Mette Kjær, *The Politics of Civil Service Reform: A Comparative Analysis of Uganda and Tanzania in the 1990s*, 2001, kr. 125,00.

Bernhard Hansen, *Party Activism in Denmark. A Micro Level Approach to a Cross-Sectional Analysis of the Correlates of Party Activism*, 2002, kr. 125,00.

Vibeke Lehman Nielsen, *Dialogens pris. Uformelle spilleregler, resourcesymmetri og forskelsbehandling i offentligt tilsyn*, 2002, kr. 125,00.

Asbjørn Skjæveland, *Government Formation in Denmark 1953-1998*, 2003, kr. 125,00.

Kristian Høyer Toft, *International Justice and Justificatory Models*, 2003, kr. 125,00.

Søren Serritzlew, *Offentlig budgetlægning i et institutionelt perspektiv*, 2004, kr. 75,00.

William Leslie Mitchell, *Instrumental Friend or Foe? Constructivist Activism in Security Policy Means Analysis*, 2004, kr. 250,00.

